

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС
ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Рўйхатга олинди:

№ МД 5А 120101 –2.02

2017 йил “18” 08

Олий ва ўрта махсус таълим
вазирлиги

2017 йил “24” 08

АДАБИЙ ОҚИМЛАР ЭВОЛЮЦИЯСИ
ФАН ДАСТУРИ

Билим соҳаси:	100000	– Гуманитар соҳа
Таълим соҳаси:	120000	– Гуманитар фанлар
Магистратура мутахассислиги:	5А 120101	– Адабиётшунослик (инглиз адабиёти)

Тошкент – 2017

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2017 йил “24” августдаги “603”-сонли буйруғининг 2-илоvasи билан фан дастури рўйхати тасдиқланган.

Фан дастури Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими йўналишлари бўйича ўқув-услубий бирлашмалар фаолиятини Мувофиқлаштирувчи Кенгашининг 2017 йил “18” августдаги 4-сонли баённомаси билан маъқулланган.

Фаннинг дастури Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетида ишлаб чиқилди.

Тузувчилар:

- Э.Д.Муратова – ЎзДЖТУ, “Лингвистика ва инглиз адабиёти” кафедраси доценти, филология фанлари номзоди.
- Н.А. Махмудова – ЎзДЖТУ, “Лингвистика ва инглиз адабиёти” кафедраси катта ўқитувчиси.
- А.А.Носиров – Халқ таълими вазирлиги Умумтаълим муассасаларида ўқув-методик жараёнларни ривожлантириш бош бошқармаси бошлиғи, ф.ф.д.

Такризчилар:

- И.Зокиров – Республика Таълим маркази директори
(кадрлар истеъмолчиси).
- Х.М.Джалилова – ЎзМУ, хорижий филология факультети, “Қиёсий тилшунослик” кафедраси доценти, филология фанлари номзоди, доцент.
- С.А.Глазырина – ЎзДЖТУ, “Инглиз тили стилистикаси” кафедраси доценти, филология фанлари номзоди.

Фан дастури Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети Кенгашида кўриб чиқилган ва тавсия қилинган (2017 йил “28” июндаги 5-сонли баённома).

I. Ўқув фанининг долзарблиги ва олий касбий таълимдаги ўрни

Адабий оқимлар эволюцияси фани ўқув режасидаги бошқа назарий ва амалий курслар билан биргаликда инглиз адабиёти бўйича ҳар томонлама етук мутахассис, юқори малакали кадрлар тайёрлашга йўналтирилган. Мазкур фан талабаларда жаҳон адабий жараёнининг тарихий тараққиёти ва унинг муҳим ижтимоий ҳодисалар билан боғлиқлиги ҳақидаги тасаввурни шакллантиришга қаратилган.

Ушбу фан Буюк Британия ва АҚШ адабиёти ривожланишини таҳлил қилиш ва ёзувчиларни дунёқарашларидаги мувофиқлик ва тафовутни англаш, бадиий асарнинг ғоявий мазмунини аниқлаш, ёзувчи ижодининг мантиқий ривожини тушуниш каби малакаларни такомиллаштиришга ёрдам беради. Бу борада турли адабий таҳлил услубларидан фойдаланилади.

Магистрантларда адабий оқимлар эволюцияси фани бўйича билимларни шакллантириш, бадиий асарни таҳлил қилишга доир муайян билимга эга бўлиш ва уларни амалиётга татбиқ этиш муҳим аҳамиятга эга. Бу жараён бевосита адабий-илмий, маънавий-маърифий соҳаларда амалий аҳамият касб этади. Фан доирасида ўзлаштирилган билим, малака ва кўникмалар касбий ва илмий фаолиятда қўлланилади.

II. Ўқув фанининг мақсади ва вазифаси

Адабий оқимлар эволюцияси фанининг асосий мақсади - талабаларни, жаҳондаги адабий йўналишлар ва оқимларнинг эволюцион босқичлари билан таништириш, аниқ тарихий даврга мансуб бўлган буюк адабиёт намояндаларининг ҳаёти, ижодий йўли ва асарлари билан таништириш, магистрантларнинг билимини тизимли равишда шакллантириб уларга муайян мамлакат адабиёти ривожланишининг тарихий жараёнлар билан боғлиқлигини тушунтириш, адабий асарни турли услублардан фойдаланиб таҳлил қилиш ва уни бадиий аҳамиятини тушунтириш, бадиий аср поэтикаси хусусиятларини таништиришдан иборат.

Ушбу мақсадга эришиш учун фан талабаларни назарий билимлар, амалий кўникмалар, адабий жараёндаги ўзаро алоқани кўрсатиш, замонавий адабий жараённинг ривожланиш босқичларини таништиришдирда услубий ёндашув ҳамда илмий дунёқарашини шакллантириш вазифаларини бажаради. Фан бўйича талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларига қўйдаги талаблар қўйилади. **Магистрант:**

- адабий оқимлар эволюцияси жараёни ва концепцияси, хорижий адабиётшуносликнинг ҳозирги ҳолати XX асрга қадар мавжуд бўлган адабий оқимларнинг пайдо бўлиши ва ривожланиш босқичлари **ҳақида тасаввурга эга бўлиши;**

- жаҳон адабиётида акс эттирилган ижтимоий-сиёсий вазият, фалсафий ва эстетик қарашларни аниқлаш ва таҳлил қилиш, адабий оқимлардаги ўхшаш ва фарқ қилувчи омилларни англаш, адабиётшуносликнинг асосий принцип, метод ва атамаларини турли дискурс доирасида қўллаш **билиши ва улардан фойдалана олиши;**

- бадиий асарни стилистик таҳлил қилиш, турли адабий оқимларга мансуб ёзувчилар ижодини ва асарларини таҳлил қилиш **малакаларига эга бўлиши керак.**

III. Асосий назарий қисм (маъруза машғулотлари)

1-мавзу Фанга кириш

Адабий оқим тушунчаси. Адабий оқимлар эволюцияси жараёни. Адабий оқимларнинг пайдо бўлиши ва ривожланиш босқичлари.

2-мавзу XX асрга қадар мавжуд бўлган адабий оқимларнинг ривожланиш босқичлари

Адабий оқимлар ривожланиш жараёни ва концепцияси, турли назариялар. Адабий оқимларнинг ҳозирги ҳолати. Адабий оқимларнинг пайдо бўлиши. Ўрта асрларда адабий оқимлар. Инсонпарварлик концепциясида муаллифнинг ўрни. Уйғониш даври ва Маърифатпарварлик адабиётшунослиги. Инглиз ва Америка адабиётида романтизм, реализм ва янги оқимларни ўзига хослиги.

3-мавзу XXаср адабиётида янги оқимларни пайдо бўлиши

Биринчи жаҳон урушидан кейин адабий оқимлар тараққиёти. Декаданс ва уни адабиётга бўлган таъсири. Натурализм, позитивизм, фрейдизм, прагматизм, эстетизм йўналишларининг аҳамияти. Адабиётда янги “-изм” ларни пайдо бўлиши – абстракционизм, кубизм, футуризм, популизм, дадаизм, экзистенциализм, сюрреализм, символизм. Появление “Эскепизм”нинг пайдо бўлиши. Ғарбий ва Америка модернизми тараққиёти. “Йўқотилган авлод” ёзувчиларининг “private worldism” фалсафаси.

4-мавзу Реализмнинг адабиётдаги янги шакллари ва турлари

Ғарб адабиётида реализм ва модернизмнинг янги кўриниши. “Классик реализм” ва “Янги реализм” ўртасидаги фарқлар. Ёзувчилар асарларида инсонпарварлик концепциясининг талқини. Ёзувчининг бадиий услуби ва асарнинг нарратологик хусусиятлари (“онг оқими”, “ички монолог”, “ретроспекция”, “проспекция”). Реализмда классик анъаналарнинг йўқотилиши. Ўзгаришларнинг хусусиятлари ва сабаблари. Реализм ва модернизм ўртасидаги тафовут ва ёзувчиларнинг позицияси.

5-мавзу Реализмнинг моҳияти ва асосий тамойиллари

Реализмнинг оқимининг йирик намоёндалари: Х. Хессе, Г. Грин, Ж. Апдайк. Уларнинг жаҳон адабиётига қўшган ҳиссаси. Реализмнинг янги қирралари, бадиий хусусиятларнинг роли. “Кентавр” (Д.Апдайк) романида фантастика. Афсона ва ҳақиқат бирлашуви. Инсонпарварлик ғоясининг пайдо бўлиши ва унинг адабиётда акс этиши. “Турмуш насри” (Ж.Апдайк) асарининг ғоявий-бадиий ўзига хослиги.

“Чўл бўриси” (Хессе) асарининг шаклий мураккаблиги ва унинг фалсафий мазмуни. Хессе ижодида инсон концепцияси ва унинг модернизмдан фарқи.

Г. Гриннинг “Монсиньор Кихот” романида гротеск, пародия ва парадокс. Парадокс – Гринга хос усул. Грин ижодида испан мотивлари. Романда тарих концепцияси ва инсонпарварлик ғоялари.

XX – XXI аср машҳур реалист ёзувчиларнинг асарлари асосий ғояси ва бадиий қиймати. (Д.Ирвинг, Й.Макьюен, Д.Барнс, К.Бакли, Й.Бэнкс ва б.)

6-мавзу Модернизм оқими

Модернизм оқими ҳақида. XX аср етакчи модернистлари ижоди. Жеймс Жойс ва унинг “Уллис” романи. Бадиий эксперимент муаммоси. Романдаги ғоявий қарама-қаршилик. Т. С. Элиот шъриятининг ўзига хос хусусиятлари. М. Прустнинг новаторлиги. Психологик насрнинг янги тури. Ф. Кафка ижодида олам ва инсон тушунчаси (“Эврилиш” повести. “Жараён” ва “Қаср” романлари ва ҳикоялари).

7-мавзу Адабиётда экспрессионизм

Етакчи экспрессионист-шоирлар ижоди (И. Бехер, Ф. Вейфел). Экзистенциализм фалсафаси ва унинг бадиий адабиётдаги кўриниши. Ж. П. Сартрнинг “Кўнгил айнаси” романидаги фалсафий қарашлар. А. Камюнинг “Вабо” романи экзистенциал ғоялар намунаси сифатида.

8-мавзу Иккинчи жаҳон урушидан кейин хорижий адабиётда фалсафий қарашларнинг ифодаланиши

Иккинчи жаҳон урушидан сўнг Ғарб адабиётидаги фалсафий мотивлар. Ғарб фалсафаси – фалсафий антропология (неотомизм, экзистенциализм, структурализм)даги янги оқимлар. Фалсафий адабиёт ва фалсафий тенденцияларга йўғрилган адабиёт. “Замон” ва “Макон” масаласи. “Замон” ва “Макон” муаммоларининг турли изоҳ ва тушунчалар орқали адабиётда ифодаланиши. Фан тараққиёти ва адабиёт. Экзистенциализм фалсафасининг адабиётга таъсири. Италиан (И. Кальвино), француз (Ж-П Сартр, А. Камю), инглиз (Айрис Мердок) ва немис (Гюнтера Грасс) адабиётида экзистенциализм фалсафасининг хусусиятлари. Инсонни ўз тақдири учун ва жамиятдаги ўзгаришлар учун маъсуллиги аҳамияти талқини.

9-мавзу Постмодернизм оқими

Постмодернизм ҳақида тушунча. Турли ёндашувлар. Жаҳон адабиётида постмодернизм концепцияси. Замонавий адабиётда постмодернизм. Ёзувчи ва шоирлар ижодида постмодернизм кўринишлари. Оқимга хос хусусиятлар таҳлили. Постмодернизмнинг таниқли вакиллари.

10-мавзу Иккинчи жаҳон урушидан кейин натурализмнинг янгича талқини

Натурализм тушунчаси. Натурализмни 19-асрнинг 50-60-йилларида шаклланиши ва тараққиёти. Натурализм адабий оқим ва услуб сифатида ривожланиши. 19 ва 20 асрда натурализм талқинида турли ёндашувларни пайдо бўлиши. Натурализм ва реализм. Илм, фан тараққиёти ва натурализм. Натуралистик услубнинг ёзувчилар ижодида қўлланилиши (Стивен Кинг, Р. Хоуки, Ж. Хэмил, Пэдди Чаефски)

11-мавзу Замонавий реалистик адабиётда инсон ички оламини очиб бериш йўллари ва усуллари

19 - 20 асрлар адабиётида инсон ички оламини очиб бериш йўллари ва усуллари фарқи. Ж. Жойс «Улисс» асарининг психологизми.

3. Фрейднинг психология фани тараққиётига қўшган ҳиссаси, унинг адабиётга бўлган таъсири ва шахснинг ички дунёсини ифодалашда қўлланилиши. Адабиётда психологик таҳлил. Инсон ички дунёсини ифодалашда янги услуб ва усуллар. Ж. Фаулз, Грэм Грин, Мартин Вальзер асарларида инсон психологияси, ички дунёсини очиб бериш хусусиятлари, бунда реалистик ва модернистик эстетик қарашларнинг аҳамияти.

12-мавзу Замонавий адабиётда рамзнинг роли

Замонавий адабиётда рамзнинг роли. Роман, қисса ва ҳикояларда рамзнинг турли шакллари. Бадиий адабиётни номлашда рамзий маъно. Аллегория, рамз – бадиий матн ва сюжетнинг асоси сифатида. Ҳужжатли роман шаклланиши ва бадиий асар номларида рамзнинг қўлланилиши. Рамз маъноси ва ахамияти (Э. Доктороу). Замонавий инглиз адабиётида рамз ва аллегория(Г. Свифт).

13-мавзу “Янги журнализм” ва ҳужжатли роман тараққиёти

Реализмнинг 20 асрдаги янги кўринишлари. “Янги журнализм” тушунчаси, турли шакллари, услублари ва ижтимоий ахамияти. “Янги журнализм”нинг долзарблиги. Журналистика ва адабиёт (Томас Вулф, Норманн Мейлер, Трумэн Капоте). Ҳужжатли роман яратилишининг тўрт шарти – воқеаларни шахсан кузатиш, диалоглар мазмунини бериш, учинчи шахс номидан хабар бериш, вазиятни тўлалигича кузатиш. Тасвирланаётган воқеани ифодалаш усуллари – контрапункт ва полифония. Замонавий адабиётда янги услублар. “Замон” муаммосига янгича ёндашув. Тарихий, миллий, маданий ва ижтимоий ходисаларни “Янги журнализм”да ифодаланиши.

14-мавзу XX-XXI асрларда янги адабий услубий тизимининг шаклланиши

XX-XXI аср ёзувчиларининг фалсафий қарашлари туфайли шаклланган ижодий услубнинг ўзига хослиги. “Вақт” тушунчасининг янги талқини. Ёзувнинг янги шакллари – монтаж, вақт сурилиши, эркин услуб, эпизодларни мантиқий ўзаро уланмаслиги ва бошқалар. Замонавий инглиз ва америка ёзувчиларнинг ёзиш услубининг хусусиятлари ва фарқи. Борликни ҳужжатли аниқ тасвирлаш.

15-мавзу Замонавий адабиётда “Вақт” ва “Фазо”

“Фазовий” мавзуларнинг адабиётга кириб келиши. Илмий фантастика тараққиёти. Эйнштейннинг “Вақт” ва “Фазо” назарияси тушунчаларининг илмий фантастикага таъсири. Ўтган, ҳозирги ва келаси замонларнинг фантастик асарларда уйғунлиги. Реалист ёзувчилар асарларида “вақт” тушунчасининг талқини.

IV. Семинар машғулоти бўйича кўрсатма ва тавсиялар

Семинар машғулоти учун қуйидаги мавзулар тавсия этилади:

1. XX асрда модернизм оқимининг пайдо бўлиши.
2. Ғарб адабиётида реализмни янги кўриниши.
3. Иккинчи жаҳон урушдан кейинги адабиётда янги адабий оқимларнинг тараққиёти.
4. Замоनावий америка адабиётида адабий жараённинг ўзига хослиги.
5. Замоनावий инглиз ва америка адабиётида фалсафий ғояларни тасвирланиши.
6. Қаҳрамон ички дунёсининг замоनावий адабиётда ифодаланиши.
7. Замоनावий реалистик адабиётда рамзнинг роли.
8. Замоनावий адабиётда “Вақт” ва “Фазо” .
9. Адабий асарларнинг стилистик ўзига хослиги.
10. Адабий оқимлар илмий тушунча сифатида.
11. Ф. Кафка “Қаср” (Ёки “Эврилиш”).
12. М. Пруст “Сван тарафга”.
13. Г. Гессе “Чўл бўриси”.
14. Ж. Гарднер “Кузги гул”.
15. Экспрессионистлар шеърляти.
16. Ж. П. Сартр “Кўнгил айнаши”.
17. А. Камю “Вабо”.
18. Д. Апдайк “Кентавр”.
19. Г. Грин “Монсиньор Кихот”.

Семинар машғулотлари мультимедиа воситалари билан жиҳозланган аудиторияда ўтказилиши лозим. Машғулотлар фаол ва интерфаол усуллар ёрдамида ўтилиши, мос равишда муносиб педагогик ва ахборот технологиялар қўлланилиши мақсадга мувофиқ.

Шунингдек, дарслик ва ўқув қўлланмалар асосида талабалар билимларини мустаҳкамлашга эришиш, тарқатма материаллардан фойдаланиш, илмий мақолалар ва тезисларни чоп этиш орқали талабалар билимини ошириш, масалалар ечиш, мавзулар бўйича тақдимотлар ва кўргазмали куруллар тайёрлаш, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлардан фойдаланиш ва бошқалар тавсия этилади

V. Мустақил таълим ва мустақил ишлар

Мустақил таълим учун тавсия этиладиган мавзулар:

1. Жаҳон адабиётида адабий оқимлар тушунчаси
2. Замоनावий адабиётшунослар ижодида модернизм мавзуси
3. Модернизм адабий йўналиш сифатида
4. Замоनावий босқичда реалистик драма

5. Адабий оқимлар соҳасида илмий тадқиқотлар.

Мустақил ўзлаштириладиган мавзулар бўйича талабалар томонидан рефератлар тайёрлаш ва уни тақдимот қилиш тавсия этилади.

VI. Асосий ва қўшимча ўқув адабиётлар ҳамда ахборот манбалари¹

Асосий адабиётлар

1. Liliana Sikorska. An outline history of English literature. 2003, 529p
2. Oxford companion to English literature. Margaret Drabble. Oxford University press. 2000.
3. The chronology of American literature. America's Literary Achievements from the Colonial Era to Modern Times. Edited by Daniel S. Burt Boston New York, 2004 .
4. Теория литературы. Учебное пособие: в 2-т./Под ред. Тамарченко Н.Д. 2004. М.:-Академия

Қўшимча адабиётлар

5. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. Тошкент, “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 29 б.
6. Мирзиёев Ш.М. Қонун устуворлиги ва инсон манфаатларини таъминлаш юрт тараққиёти ва халқ фаровонлигининг гарови. “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 47 б.
7. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажакимизни мард ва олижаноб халқимиз билан бирга курамиз. “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 485 б.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида” ги ПФ-4947-сонли Фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон, 70-модда
9. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб-интизом ва шахсий жавобгарлик – ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қонидаси бўлиши керак. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил яқунлари ва 2017 йил истиқболларига бағишланган мажлисидаги Ўзбекистон Республикаси Президентининг нутқи. // Халқ сўзи газетаси. 2017 йил 16 январь, №11.
10. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси – Т.: Ўзбекистон, 2014. – 46 б.
11. Gale Contextual Encyclopedia of American Literature. 2009, Gale. USA
12. Julian Wolfreys. Introducing literary theories. Guide and glossary. Edinburgh University Press. 2001, 332p.
13. Бойназаров Ф. Жаҳон адабиёти Т. 2006 й.
14. Зарубежная литература XX века. – М.: Академия, 2003.
15. Қуронов Д. Адабиётшуносликка кириш.-Т.: «Халқ мероси» нашриёти, 2004
16. Хализев В.Е. Теория литературы.-Москва: 2002.

---

¹ Адабиётлар рўйхатида ОТМ ахборот-ресурс марказлари имкониятларини инобатга олган ҳолда қўшимчалар киритилиши мумкин.

Энциклопедия ва луғатлар

17. The Penguin dictionary of literary terms and literary theory. Penguin Books, 1999, p. 561.
18. The Routledge Dictionary of Literary Terms. Taylor & Francis, London and New York 2006.. p.157

Интернет сайтлар

19. <http://youreng.narod.ru/teoper.html>
20. <http://www.twirpx.com>
21. <http://www.uz-translations.net>
22. <http://www.booksbooksbooks.ru>
23. <http://www.literature-online>
24. <http://www.ziyo.net>

